

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ישעיהו פרקים מ"ד-מ"ה

בשני פרקים אלה מתגלה ה' כאלהי העולם כולו וכל יושביו: במרכז פרק מ"ד (ט-כ) מופיע תיאור ארוך ונלעג של עובדי ויוצרי האלילים המבטא את אפסותם, ואילו בשיאו של פרק מ"ה פונה ה' לגויים כולם לעזוב את אליליהם ולעבוד את ה' יחד - להתפלל ולכרוע. פסוקים אלה היו את הרקע לתפילת 'עלינו לשבח', שנתקנה במקורה לתפילת יום הכיפורים וביטאה את השאיפה הנשגבת לעבודת ה' של העמים כולם באחרית הימים.

פרק מ"ד

1 תיאורי הלעג לעובדי האלילים ויוצריהם נחלקים לשניים: יב-יג: יצירת הפסל על ידי האומן מחומרי הגלם (ברזל ועץ). יד-טו: הכנת חומר הגלם (עץ). כיצד לועג הנביא לעובדי האלילים בכל שלב? שימו לב לניגודים בין תיאורי האומן יוצר הפסל בפסוקים יב-יג לתיאורי ה' בורא עולם (לעיל פס' ב, מ', כב, כח-כט). מיהו היוצר, ומה היחסים בין האדם ובין אלהים?

2 מה מלמדת ההקבלה שעורך הנביא בין השימושים השונים של העץ (טז, יז, יט) על תפקידו של האליל בחיי עובד האלילים?

3 בפסוקים כד-כח מודגש יתרון נוסף של ה' על האלילים ועובדיהם, בסגנון שלילי (כה) וחיובי (כו-כח) והוא רומז ככל הנראה לקוסמי בבל, שניבאו על הצלחתה וניצחונה קודם שנפלה בידי כורש כדברי נביא ה'. כיצד ממחיש הדבר את ההבדל העמוק בין עבודת האלילים לעבודת ה'? ראו את דברי הרמב"ן בהוספותיו לספר המצוות (עשה ח): 'שנצטוינו להיות לבנו תמים עמו יתעלה, והוא שנאמר: "תמים תהיה עם ה' אלוהיך". ועניין הצוואה הזאת שנייחד לבבנו אליו לבדו, ושנאמין שהוא לבדו עושה כל, והוא היודע אמיתת כל עתיד, וממנו נדרוש הבאות, מנביאיו ומאנשי חסידיו... ולא נדרוש מכוכבי שמים ולא נבטח שיבואו דבריהם... אבל נאמר "הכל בידי שמים", כי הוא משנה מערכת הכוכבים כרצונו, "מפר אותות בדים וקוסמים יחולל" (ישעיהו מ"ד, כה) ונאמין שכל הבאות תהיינה אלינו כפי התקרבתנו לעבודתו, כעניין שהבטיח: "אל דרך הגויים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו, כי יחתו הגוים מהמה" (ירמיה י', ב). ואמרו בפרק בתרא דפסחים: "ומניין שאין שואלים דבר מן הכלדיים? שנאמר תמים תהיה עם ה' אלקיך". והכלדיים הם שארית האומה המתעסקת בעבודת כוכבים'.

פרק מ"ה

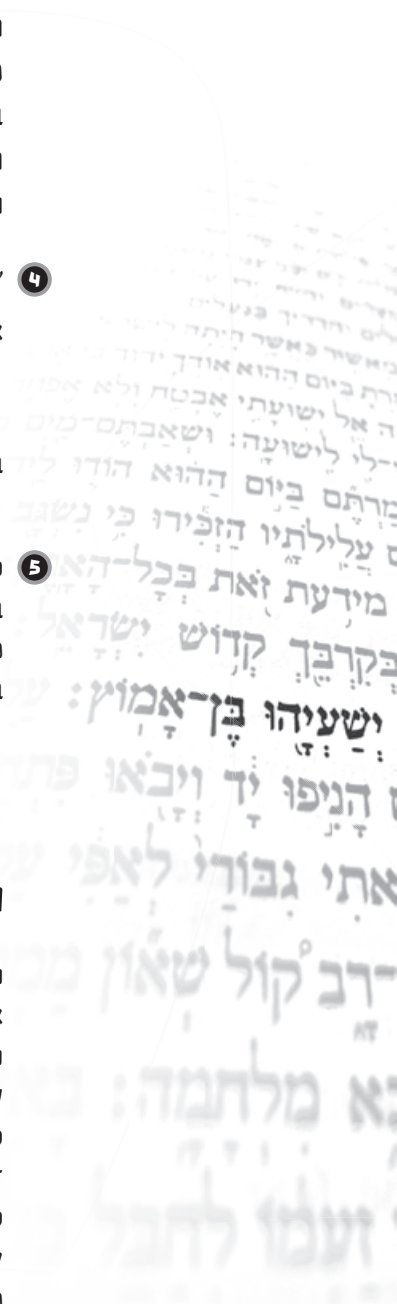
בנבואות בפרקנו מתייחס הנביא לכורש מלך פרס, שכבש את האימפריה הבבלית העצומה, ונתן את הרשות לגולי בבל לעלות ולהתיישב בארצם מחדש. כורש מכונה כאן משיח ה', והוא נבחר בידי ה' להשלים את רצונו - בגאולת ישראל ובהפצת האמונה בה' בקרב העמים (א-ז). בהמשך מוכיח הנביא את האנשים שאינם מוכנים לקבל את דרך הגאולה שתבצע באמצעותו של כורש (ט-יג). לבסוף פונה הנביא אל העמים כולם וקורא להם לעבוד את ה' לבדו (יח-כד).

4 'כה-אמר ה' למשיחו לכורש... (א)

א) בחלק הראשון (א-ז) פונה ה' לכורש עצמו, ומכנה אותו 'משיח', כיוון שנתמנה על ידי ה' למלא את רצונו בנצחונותיו. עקבו אחרי התכליות השונות של ניצחון כורש, הפותחות כולן במילה 'למען'. מהו סדר התכליות הללו, והאם יש בו התפתחות?

ב) הביטוי 'אני ה'', המתייחס לידיעת ה' בעקבות פעולותיו, חוזר אף הוא כמה פעמים בפסקה (ג, ה, ו, ז). עמדו על ההתפתחות שחלה באופיה של ידיעת ה' דרך המופעים השונים של ביטוי זה.

פסוקים ט-יג כוללים תוכחה נבואית כלפי המסרבים להכיר בתפקידו של כורש. מהי הבעיה הדתית בתפיסתם של אותם אנשים לפי הנביא (ט-יא), ומדוע לדעתכם הם מסרבים לקבל זאת? מדוע מוזכרת כאן בריאת העולם בתשובת ה'? שימו לב לחזרתו המשולשת של כינוי הגוף אני/אנוכי בפסוקים יב-יג.

הרחבה

ניצחונותיו של כורש מלך פרס עומדים ברקע הנבואות בפרקנו ובפרקים נוספים בחטיבה זו, אולם רק בפרקים מ"ד-מ"ה נזכר בפירוש שמו של כורש. כורש התחיל את דרכו כמושל אנשן, נסיכות קטנה בעילם. בשנת 553 לפסה"נ מרד כורש באסטיגס מלך מדי ושבה אותו, ובשנת 540 לפסה"נ יצא כורש להלחם באימפריה הבבלית הגדולה, ושנה לאחר מכן נכנעה בבל בפניו ללא קרב. כך הפך כורש למושל האימפריה האדירה של זמנו, והחל עידן מלכות פרס. כורש הפגין סבלנות דתית מופלגת לכל העמים שבממלכתו, כולל עם ישראל. בראשית שנת מלכותו הראשונה פרסם כורש הצהרה המתירה לגולי יהודה לשוב לארצם, ואף לבנות מחדש את המקדש בירושלים, כפי שמסופר בתחילת ספר עזרא. מעשיו והכרזותיו של כורש נכתבו על ידי אנשיו בכתובת עתיקה מטין בצורת גליל שהתגלתה בשנת 1879, המכונה 'גליל כורש':

אנכי כורש, מלך התבל, המלך הגדול, מלך עז, מלך בבל, מלך שומר ואכד, מלך ארבע כנפות הארץ... אשר כל ונבו אהבו את שלטונו ולשמחת ליבם רצו במלכותו... על מעשי הטובים שמח מרדוך האדון הגדול, ואותי, כורש המלך הירא אותו ואת כנבוזי בני יוצא חלצי ואת כל צבאותי הוא ברך בטוב... החזרתי את האלים היושבים בתוכם למקומם והושבתים מושב עולמים... מי יתן וכל האלים אשר הכנסתי לעריהם הקדושות יבקשו בכל יום לפני כל ונבו שיאריכו ימי ויגידו מילה לטובתי.

המשך בעמוד הבא

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רעננערט
The Sodie Rennerl Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית העולמית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

perk.matan@gmail.com • טל': 02-5944555

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים

תפיסתו האלילית של כורש, המבקש להתפייס עם כל האלילים, בולטת בדברים אלה. ומסתבר שזהו הרקע להצהרתו בתחילת ספר עזרא:

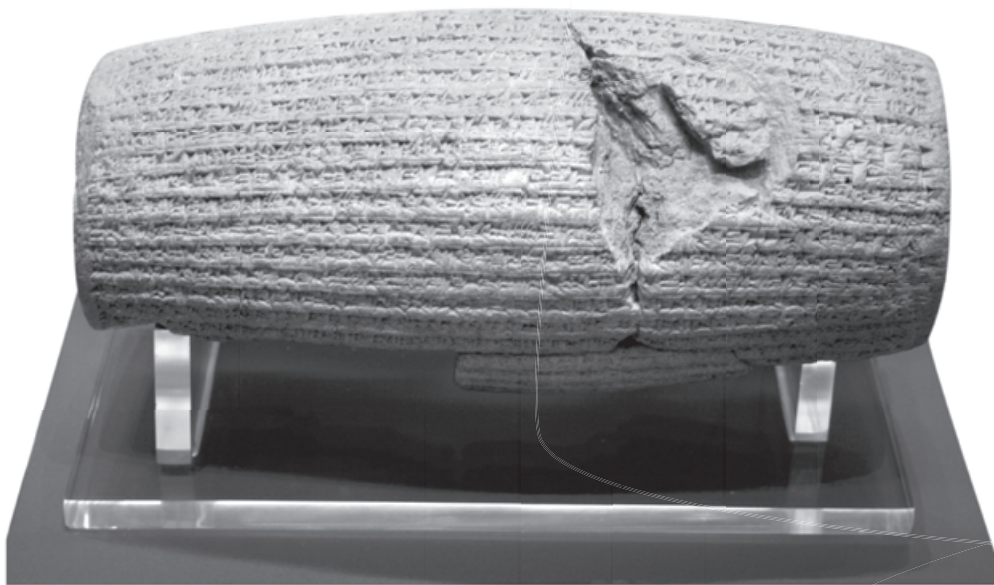
כה אָמַר כָּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא-פָקֵד עָלַי לְבָנוֹת-לוֹ בַּיִת בִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה. מִי-בָכֶם מְכַל-עַמּוֹ יְהִי אֱלֹהֵיו עִמּוֹ וַיַּעַל לִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיִּבֶן אֶת-בַּיִת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם.

על רקע דברים אלה ניתן להבין את דברי ישעיהו בפרקנו:

כה אָמַר ה' לְמַשִּׁיחוֹ לְכוּרֶשׁ אֲשֶׁר הִחְזַקְתִּי בִימֵינוּ לְכַד לְפָנָיו גּוֹיִם וּמִתְנִי מַלְכִים אֶפְתַּח. אֲנִי לְפָנֶיךָ אֲלַךְ וְהַדּוּרִים אִישׁוּר... לְמַעַן תִּדְעַ כִּי-אֲנִי ה' הַקּוֹרֵא בְּשֵׁם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. לְמַעַן עֲבָדִי יַעֲקֹב וַיִּשְׂרָאֵל בְּחִירֵי וְאֶקְרָא לָךְ בְּשֵׁם אֲכַנָּן וְלֹא יִדְעֶתָנִי.

כלומר, הנביא אומר שה' הוא שקרא לכורש בכדי שישלים את תכניתו לגאולת ישראל, אבל כורש עצמו עדיין לא יודע זאת, והוא שבוי בתפיסתו האלילית, המכירה באלים רבים. על כן מדגיש ישעיהו בהמשך נבואתו את ייחודו של ה':

אֲנִי ה' וְאֵין עוֹד זֹלָתִי אֵין אֱלֹהִים אַאֲזַרְךָ וְלֹא יִדְעֶתָנִי לְמַעַן יִדְעוּ מִמְזַרְחַ שְׁמֶשׁ וּמִמַּעַרְבָה כִּי אֶפְס בְּלַעֲדֵי אֲנִי ה' וְאֵין עוֹד. יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא רָע, אֲנִי ה' עֹשֶׂה כָּל-אֵלֶּה.

גליל כורש, מוצג במוזיאון הבריטי בלונדון, צילם: מייק פיל.

"וַיְבִינּוּ בַּמִּקְרָא" < לקט ביאורי מילים לישיעהו פרקים מ"ד-מ"ה

- פרק מ"ד** (ד) **כְּעֲרֵבִים עַל יְבֵלֵי מַיִם:** ישראל יצמחו ויפרחו כמו ערבי נחל, שדרכם לצמוח על גדות הנחלים.
- (ה) **וְזֶה יִכְתֹּב יְדוּ לֵה' וּבִשְׁם יִשְׂרָאֵל יִכְנֶה:** אנשים רבים, מישראל ומהאומות, יכתבו על ידם שהם 'שייכים' לה'. הנביא התבסס כאן על נוהג שרווח אז שעל ידי העבדים נחקקו שמות בעליהם.
- (ז) **מְשׁוּמֵי עִם עוֹלָם, וְאֵתוֹת וְאֲשֶׁר תִּבְאֲנָה יִגִּדוּ לָמוֹ:** איזה אל ידע לומר מראש את אשר אירע מאז בריאת העולם והאדם, ואת אשר יארע בעתיד.
- (יא) **הוּן כָּל-חֲבֵרָיו יִבְשׁוּ וְחֲרָשִׁים הֵמָּה מְאֹדָם:** כל עובדי האלילים יתאכזבו כיוון שיבינו שיצוריו הם בני אדם כמותם.
- (טז) **וַיֹּאמֶר הָאֵח חֲמוּתֵי רָאִיתִי אֹר:** עובד האלילים ישמח על החום והאור שיקבל מהעץ הנשרף.
- (כ) **רַעָה אָפֶר לֵב הוֹתֵל הִטְהוּ:** יוצר האלילים מדומה לאדם הרודף אחרי האפר, לא כלום (שכן העץ שממנו נוצר הפסל הופך לאפר), מכיוון שליבו המלא שקרים ורמיה שיבש את דעתו.
- (כה) **מִפֶּר אֵתוֹת בְּדִים וְקִסְמִים יְהוֹלֵל:** ה' מבטל את אותותיהם וקסמיהם של המאגינים הבבליים.
- פרק מ"ה** (א) **לָרֹד לְפָנָיו גּוֹיִם וּמִתְנֵי מַלְכִים אֶפְתַּח:** ה' מינה את כורש וגזר שעמים ומלכים יכנעו לפניו.
- (ב) **וְהַדּוּרִים אִישׁוֹ:** ה' יישר את דרכו של כורש מפיתוליה. פירוש אחר - ה' יישר את העקמומית שבדרך, כמו המקומות הגבוהים.
- (ט) **הוּי רַב אֵת יָצְרוּ חֲרָשׁ אֵת חֲרָשֵׁי אֲדָמָה:** ביקורת על האדם החולק על דבר ה' שבפי הנביא, המשול לכלי חרס המתווכח עם יוצר כלי החרס.
- (יא) **הָאֵתוֹת שְׂאֲלוֹנֵי עַל בְּנֵי וְעַל פֶּעַל יְדֵי תִצְוֹנֵי:** כיצד אתם מעזים לצוות את ה' איך לנהוג עם בני ובאיזו דרך להביא הגאולה.
- (יד) **יָגִיעַ מִצְרַיִם וּסְחָר-כּוֹשׁ וּסְבָאִים אֲנָשֵׁי מִדְּהָ, עֲלִיךָ יַעֲבֹרוּ וְלָךְ יִהְיוּ:** שלושת עמי אפריקה - מצרים כוש וסבא, ילכו אל ירושלים ויתפללו בה אל ה', ויביאו אליה מרכושם וסחורתם.
- (טו) **אֲכֹן אֶתְּהָ אֶל מִסְתַּתֵּר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ:** הגויים מגלים שה' הוא אל מסתתר - שאינו נראה לעין, בניגוד לאלילים. פירוש אחר: אל מגן (מלשון מחסה ומסתור) ומושיע.
- (טז) **יַחַדוּ הִלְכוּ בְּכִלְמָה חֲרָשֵׁי צִירִים:** האמנים יוצרי האלילים הלכו מאוכזבים ומבווישים מבטחונם באליליהם.
- (יז) **לֹא בִסְתֵר דְּבַרְתִּי בְּמָקוֹם אֶרֶץ חֲשֵׁן:** ה' התגלה לישראל במעמד הר סיני בפומבי ובעיצומו של יום, ולא בהחבא. **לֹא אֲמַרְתִּי לְזֹרַע יַעֲקֹב תֵּהוּ בְּקִשׁוֹנֵי:**
- (כד) **עֲדֵיו יְבוֹא וַיְבִשׁוּ כָל הַנְּחָרִים בּוֹ:** העמים הנלחמים ומתגרים בישראל או בה' סופם שיבואו אל ה' בכניעה ובבושה.